

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

26

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Ἡ θρησκευτικὴ Πίστις
καὶ ἡ σύγχρονος ψυχολογία

ΑΘΗΝΑΙ

1950

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

26

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Ἡ θρησκευτικὴ Πίστις
καὶ ἡ σύγχρονος ψυχολογία

ΑΘΗΝΑΙ

1950

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Εἰς τοὺς σημερινοὺς χρόνους ἀκούει τις συνήθως: «ἡ θρησκευτικὴ πίστις καὶ ἡ θρησκεία γενικώτερον εἶναι καταφύγιον μόνον τῶν ἀσθενῶν πνευμάτων».

«Ἡ θρησκεία, λέγουν οἱ κομμουνισταὶ καὶ οἱ ἄθεοι, εἶναι ὄπιον, μορφὴν τοῦ λαοῦ. Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ εἶναι δημιουργημα τοῦ φόβου, τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως».

Ἀντιθέτως ἄλλοι διακηρύττουν: Ἡ πίστις δὲν εἶναι «ἐλπιζομένων μόνον ὑπόστασις καὶ πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων», ἀλλ' ἔτι πλέον, ναυτικὴ πυξὶς καὶ ἄγκυρα σωτηρίας, φῶς ἐλπίδος καὶ πηγὴ εὐτυχίας.

«Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε», ἀναφωνεῖ θαυματουργῶν ὁ Θεάνθρωπος πρὸς τοὺς ὑπ' Αὐτοῦ θεραπευομένους. «Ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα» (Ἰακ. 5,15) κλπ. Τί ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διδάσκει ἡ σημερινὴ φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη, μάλιστα δ' ἡ ψυχολογία;

Ποία ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ ἀξία τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, καὶ δὴ ὡς μεθόδου θεραπείας τῶν ψυχικῶν νόσων καὶ ἀρρωστημάτων;

Ποία ἡ σημασία τῆς θρησκευτικῆς, μάλιστα δὲ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διὰ τὴν θεραπείαν κοινωνικῶν ἀρρωστημάτων καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς τάξεως;

Ἀπάντησιν εἰς τὰ ζωτικώτατα αὐτὰ προβλήματα διὰ πάντα ἄνθρωπον ἐπιχειροῦμεν νὰ παράσχωμεν ἐν τοῖς ἔφεξῆς.

Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Ἐπιλογόμεθα οὐχὶ ἐκ θεολογικῶν ἢ φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων, ἀλλ' ἐκ δεδομένων καὶ πορισμάτων ψυχολογικῶν ἐρευνῶν, διεξαχθεισῶν μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

1. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς ἄλλας χώρας, αἴτινες ὁδηγοῦσι τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ἀνέλιξιν αὐτῆς, χρήσις γίνεται εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, πλὴν ἄλλων μεθόδων, καὶ τῶν ψυχολογικῶν πειραμάτων καὶ δὴ τῶν κριτηρίων, διὰ τῶν ὁποίων διακριβοῦται ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια κατὰ τρόπον, ὅσον τὸ δυνατόν, ἀντικειμενικῶς ἀναντίλεκτον.

Ἐκ τῆς διὰ τοιούτων λοιπὸν κριτηρίων ἐρεύνης τῆς προσωπικότητος 10.000 ἀέργων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἵτινες προσῆλθον πρὸς τοιαύτην ἐξέτασιν εἰς τὸ κέντρον ἐπιστημονικῆς προσαρμογῆς τῆς Ν. Ὑόρκης, οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, εὐρέθη μεταξὺ ἄλλων, ὅτι : τὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀνωτέραν προσωπικότητα, ἐπίστευον εἰς τὴν ὑπαρξίν Θεοῦ ὡς τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ἐπίστευον εἰς τινὰ θεῖαν ἠθικὴν διάταξιν ἐν τῇ κοινῶνίᾳ, ὡς αὕτη διαγράφεται εἰς τὰς 10 ἐντολάς καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ, ἐπίστευον, τὰ ἀνωτέρας προσωπικότητος ταῦτα ἄτομα, εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς τὸν κύριον φορέα θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, μεγαλυτέρων τῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀξιῶν ἀνωτέρων· ἐνῶ τὰ κατωτέρας προσωπικότητος ἄτομα δὲν ἐπίστευον ἢ ἀπεῖχον τῶν θρησκευτικῶν τῶν καθηκόντων.

2. Ἐξέτασις ὑπ' ἄλλων ἐρευνητῶν τῆς προσωπικότητος τῶν παιδῶν τῶν φοιτῶντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ παρομοίων κριτηρίων, ἀποκαλύπτει ὅτι τὰ παιδιά τὰ φοιτῶντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπέδειξαν ὅτι εἶχον εἰς ἀνώτερον βαθμὸν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητος ἢ τὰ μὴ φοιτῶντα. Παιδιά δὲ καὶ ἔφηβοι ὡσαύ-

τως γονέων φοιτώντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχον εἰς ἀνώτερον ἐπίσης βαθμὸν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητος, ἢ τὰ τῶν μὴ φοιτώντων.

3. Ἐρευνα ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ διασήμου ψυχολόγου Terman εἰς τὴν σφαῖραν τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, πρὸς εὐρεσιν τῶν παραγόντων, οἵτινες ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ γάμου, ἐπὶ τῇ βάσει δύο κριτηρίων ἀφορώντων εἰς τὴν γνῶσιν α) τῶν διαφερόντων καὶ β) τῆς προσωπικότητος, 116 διεζευγμένων ἀνδρογύνων, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ διαφέροντα καὶ τὴν προσωπικότητα 345 μὴ διεζευγμένων, ἀπεκάλυψεν ὅτι: οἱ διεζευγμένοι καὶ δὴ αἱ διεζευγμένοι, ἦσαν περισσότερο ἀσταθεῖς συναισθηματικῶς, περισσότερο ἐσωτροπικὰ ἢ ἄλλως σχιζοθυμικά, ὡς λέγομεν ἐν τῇ ψυχολογία, ἄτομα, ἐλάχιστα τὴν κοινωνίαν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῆς ἐξυπηρετοῦντα καὶ τοὺς πέριξ αὐτῶν βοηθοῦντα.

Ἐγωϊσμός, δηλαδὴ, καὶ φιλαυτία διέκρινε τὰς διεζευγμένας γυναῖκας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς συζῶσας, αἵτινες ὀλιγώτερον ἢ ἐλάχιστα κατείχοντο ὑπὸ τῶν ἐλαττωμάτων τούτων.

Ἄλλο ὡσαύτως ἐνδιαφέρον τῆς ἐρέυνης αὐτῆς πόρισμα εἶναι, ὅτι οἱ διεζευγμένοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες παρουσίασαν περισσότερα διαγνωστικὰ διαφέροντα πρὸς τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' ὀλιγώτερον διαφέρον πρὸς τὰς θρησκευτικὰς σπουδὰς καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ εὐαγγέλιον. Πᾶσαι δ' αἱ ἐκδηλώσεις τῶν 1.000 περίπου τούτων ἐξετασθέντων ἀτόμων μαρτυροῦσιν ὅτι ἢ ἐν τῷ γάμῳ εὐτυχία ἔγκειται ἐλάχιστα εἰς τὴν ὑποτιθεμένην τῶν συζύγων γενετήσιον εὐπροσαρμοσίαν, τὴν τόσον κατὰ τὰ ἀπιθάνως ἐπιστημονικὰ δόγματα τῆς σχολῆς τοῦ Freud ὑμνουμένην, ἀλλὰ τὰ μέγιστα ἔγκειται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν θεμελιωδῶν θρησκευτικῶν ἀξιών καὶ κοινωνικῆς ὑπηρεσίας στοιχείων, εἰς τὴν θυσίαν τῶν ἀτομικῶν ἀπολαύσεων πρὸς παροχὴν ἀπολαύσεως εἰς τοὺς ἄλλους, τὸν σύζυγον, τὰ τέκνα, τοὺς οἰκείους, τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἐπιβεβαιοῦν δ' αἱ ἔρευναι αὗται τὴν καὶ ἐξ ἄλλων ψυχολογικῶν ἐρευνῶν γνωστὴν μεγάλην ζημίαν, ἣτις προσγίνεται, ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ γάμῳ εὐτυχίαν, ἐκ τῆς ἀκράτου ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει νοησιοκρατίας εἰς πολυγνωσίαν μόνον ἀποσκοπούσης, ἐπὶ βλάβῃ καὶ

εἰς θάρος τῶν πολὺ σπουδαιότερων, τ. ἔ. τῶν ἀρετῶν τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς.

Ἐπιβεβαιοῦν ἔτι πλέον τοὺς ἀθανάτους τοῦ Χρυσοστόμου λόγους, ἰδίᾳ δὲ τὸν «κατὰ τῶν ματαίων γυναικῶν λόγον», ὅστις καὶ ἀφορρῆ ἔγινε τῆς ἐξορίας του.

Ἄλλ' ἴσως αἰ ὑπὲρ τῆς σημασίας τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἀποκαλύψεις αὐταί, δὲν φανῶσιν εἰς τινὰς ἐπαρκῶς πειστικά. Ἄς παρακολουθήσωμεν λοιπὸν ἄλλας, λίαν περιέργους, λίαν διαφωτιστικάς, τὰ μάλιστα πειστικάς.

4. Εἰς τὸ ψυχολογικὸν κέντρον τῆς Ν. Ὑόρκης, χιλιάδες νέων καὶ ἐνηλίκων ἐξετάζονται κατ' ἔτος ἐπίσης, εἴτε πρὸς ἐπαγγελματικὴν κατεύθυνσιν, εἴτε πρὸς θεραπείαν αὐτῶν ἀπὸ κατατρεχόντων ψυχικῶν συμπλεγμάτων καὶ ἄλλων τῆς ψυχῆς παθημάτων καὶ δυσκολιῶν, εἴτε πρὸς διαφωτισμὸν τῶν γονέων ἐπὶ ἐλαττωμάτων καὶ δυσκολιῶν τῶν τέκνων των.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦτο ὁ διευθυντῆς αὐτοῦ καὶ καθηγητῆς τῆς ψυχολογίας Δρ. Η. Link, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ εἰς βιβλίον του, *The Return to Religion*, μετεχειρίζετο καὶ μεταχειρίζεται, πλὴν ἄλλων μέσων θεραπείας, καὶ ὁδηγίας καὶ συμβουλᾶς θρησκευτικοῦ περιεχομένου, καὶ δὴ εὐαγγελικὰς ἐκφράσεις. Ὁ ἐπιστήμων οὗτος ἐπὶ 20ετίαν ὀλόκληρον εἶναι ζήτημα ἂν 20άκις ἐφοίτησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Εἰς δυσερφάρμοστα ὅμως ἄτομα, γυναῖκας πρὸ παντός, δυσκόλως μετ' ἄλλων εἰς τὰς κοινωνικὰς ἀναστροφὰς των ἐπιτυγχανούσας, συνίστα κατάλογον εἰδικῶν πράξεων πρὸς ἐπιτέλεσιν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν ἀρχουσαν θέσιν κατεῖχεν ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰ χριστιανικὰ ἔργα τῆς ἐκκλησίας, ἡ τακτικὴ εἰς αὐτὴν φοίτησις καὶ ἡ εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀδελφότητα τῶν νέων ἐγγραφή, καὶ ἄλλας θεαρέστους πράξεις, ὧν ἡ σύστασις οὐχὶ σπανίως ἐν ἀρχῇ ἀντιρρήσεις συνήντα μεταξὺ τινῶν ἐκ τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Θεὸν ἀσθενῶν, ἀλλὰ μὴ δεικνυόντων τὴν πίστιν των εἰς ἔργα καὶ μὴ συνειθισάντων γὰ λησμονῶσιν ἑαυτοὺς εἰς θερμὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ὕπηρεσίαν.

Καὶ ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ τῶν συστάσεων τούτων τοὺς ἀσθενοῦντας ὡς εἰκὸς ἐθεράπευε, ὅ,τι δ' ἀπροσδόκητον καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶναι, τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος σκεπτικιστὴν καὶ τῆς σχολῆς

τῆς ἀγνοσίας ὀπαδόν, διευθυντήν τοῦ κέντρου καὶ καθηγητὴν τῆς ψυχολογίας, ὁσημέραι, χωρὶς καὶ αὐτὸς γὰρ ἐννοῆ, πρὸς τὴν θρησκείαν ἐπανέφερε.

Διατί; Διότι μέγας ἀριθμὸς περιπτώσεων, ὡς αἱ ἀνωτέρω, ἠνάγκασαν αὐτὸν βαθμιαίως γὰρ ἀντιληφθῆ ὅτι τὰ εὐρήματα τῆς ψυχολογίας, τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν εὐτυχίαν, ἦσαν κατὰ μέγα μέρος ἀνεύρεσις παλαιῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν.

Ὅσον δ' ἂν φαίνεται παράδοξον, ἡ ἐπιστροφή τοῦ διακεκριμένου ἐπιστήμονος εἰς τὴν θρησκείαν ἐγένετο διὰ τῆς λεωφόρου τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἀκριβῶς πρὸ ἐτῶν τινῶν, ὡς αὐτὸς εὐθὺς κατωτέρω ὁμολογεῖ, ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ τὸν εἶχεν ἀπομακρύνει, γὰρ! ἀπὸ τῆς θρησκείας.

Ἄς ἀκούσωμεν τοῦ διαπρεποῦς τούτου ἐπιστήμονος τὴν ἐξομολόγησιν.

«Τετραετῆς ἀκόμη, λέγει ὁ Δρ Link παρηκολούθουν τὸ καθηγητικὸν σχολεῖον, ἐξαετῆς δ' ἤρχισα φοιτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πολλάκις δὲ κατὰ τε τὸν ὄρθρον καὶ τὸν ἑσπερινόν.

Ἐγγραφεῖς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, μέλος ἤδη τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας τῶν Μεθοδιστῶν, ἠκολούθησα μεταξὺ ἄλλων σπουδῶν τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ τὸ τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἦτο ἡ ἱστορία τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῶν προλήψεων. Περιέγραφε τὴν γέννησιν τῆς ἐπιστήμης διὰ μέσου τοῦ μαρτυρίου τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐτόλμων γὰρ ἀμφισβητήσωσι τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας. Κατεδείκνυε πῶς οἱ τύποι τῆς θρησκείας, τὰ δόγματα, αἱ ἐκκλησῖαι μετεβάλλοντο σὺν τῇ διαμορφώσει τῶν ἔθνῶν καὶ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως. Περιέγραφεν αὕτη τὰς κατακτήσεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τῆς χημείας, τῆς βιολογίας, τῆς γεωλογίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἀλληλοδιαδόχως ἀνεκάλυπτε ἡστοχημένας προτέρας θρησκευτικὰς πίστεις. Καὶ ἦτο τὸ μάθημα τοῦτο τὸ πλέον διαφωτιστικὸν τῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἕως τότε λάβει.

Ἦτο ἀπάντησις πλήρης εἰς τινὰς πρότερον γεννηθείσας ἐν ἐμοὶ ἀμφιβολίας. Μοὶ ἐγέννησε δὲ σεβασμὸν μέγαν πρὸς τὴν δύ-

ναμιν τῆς κριτικῆς λειτουργίας καὶ τὰς ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης, πλὴν φεῦ ! ἀφῆκε τὴν θρησκείαν γὰ ἴσταται ἐν ἐμοὶ ἄνευ... ποδῶν !...

Τὸ μάθημά μου εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν ἐπίσης, ἦτο ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς ἀναπτύξεως τῆς Βίβλου. Ἐμαθον εἰς αὐτὸ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν βαθμιαίως ἡ Βίβλος ἐπηυξήθη, πῶς διάφορα πρόσωπα ἀντέγραψαν τεμάχιά τινά καὶ προσέθηκαν εἰς αὐτὰ ἰδίας προσθήκας.

Τὰ χωρία ὡσαύτως τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶχον κατατμηθεῖ εἰς τρία παράλληλα τμήματα, τὰ αὐθεντικῶς εἰς Χριστὸν ἀποδιδόμενα, τὰ ἀμφίβολα καὶ τὰ γόθα.

Τὸ μάθημα τοῦτο ἦτο τέλειον ὑπόδειγμα κριτικῆς ἐξετάσεως καὶ ἐλέγχου, ἀρκετὸν ὅμως γὰ ὑποβιάσει τὰς προτέρας μου περὶ τῆς Βίβλου ἀντιλήψεις εἰς παιδικάς.

Οὕτως ἡ ἐν γένει ἀνωτέρα μου παιδεία μὲ κατέλιπεν ἕνα τέλειον καὶ ἰσχυρῶς ὠπλισμένον σκεπτικιστὴν καὶ τῆς ἀγνοσίας ὀπαδόν, εἰρωγευόμενον τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς καὶ πεπεισμένον ὅτι ἡ θρησκεία δὲν ἦτο ἡ... τὸ καταφύγιον τῶν ἀσθενῶν πνευμάτων !...

Καὶ τώρα ἰδοῦ, λέγει ὁ Dr Link, μία μαθηματικὴ καὶ ποσοτικὴ ἐπιστήμη, ἡ ψυχολογία, πλήρως ἀντέστρεψε τὰς πεποιθήσεις μου ἐκείνας, διότι μοὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ θρησκεία περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλῶ, δὲν εἶναι τὸ καταφύγιον τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλὰ τὸ ὄπλον τῶν δουλομένων γὰ γίνωσιν ἰσχυροί, εἶναι ὁ ἐνεργητικὸς τρόπος ζωῆς, δι' οὗ τὸ ἄτομον καθίσταται ὁ κύριος τοῦ περιβάλλοντός του καὶ οὐχὶ τὸ εὐχαριστημένον θῦμα. Εἶναι τὸ μέσον τῆς εἰρηγεύσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου, παλαίοντος ὑποσυνειδήτως πρὸς ἑαυτόν».

Μαντεύω ὅμως δύο ἐρωτήματα, γεννώμενα, ἴσως, εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν τῆς παρούσης μελέτης :

Τὸ πρῶτον : μήπως τὸ πάθημα τοῦ διακεκριμένου τούτου ἐπιστήμονος συνέβη καὶ εἰς ἡμᾶς, ἢ δύναται γὰ συμβαίη εἰς πολλοὺς, ἢ ὀλίγους τῶν σημερινῶν νέων ἢ ἐνηλίκων ;

Τὸ δεύτερον : καὶ εἶναι δυνατὸν γὰ εἰκάσῃ τις ἐκ τῆς ὁμολογίας

γίας ενός ατόμου, ότι δὲν εἶναι ἡ θρησκεία τὸ καταφύγιον ἀσθε-
νῶν μόνον πνευμάτων :

Εἰς τὸ πρῶτον, ἕκαστος ἄς ἐρωτήσῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἄς
λάβῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἀπάντησιν.

Εἰς τὸ δεύτερον, ἄς λάβωμεν πάλιν ἐπίσης ὑπ' ὄψιν, ὅχι ὑπο-
κειμενικὰς γνώμας ἐγκατεσπαρμένας εἰς τόμους συγγραφέων ει-
δικῶν, οὐχὶ διότι αὗται δὲν ἔχουσι σημασίαν τινά, ἀλλ' ἀντι-
κειμενικὰ ἐκ τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης πορίσματα, καὶ δεδο-
μένα τῆς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας τῆς θρη-
σκείας.

Β, Ἐξ ἐρευνῶν λοιπὸν τοιούτων ἐν Ἀμερικῇ, ἐνθα ὡς γνω-
στὸν εἰς τὰ σχολεῖα κατὰ κανόνα τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν
δὲν διδάσκεται¹ καὶ ὀλιγωτέραν ἐπομένως ἐπίδρασιν ἡ θρησκεία
ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους δύναται νὰ ἔχη, ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ τῆς
Jowa καὶ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ Columbia, πρὸ δέκα καὶ πλέον
ἔτων, δύο ἐκ τῶν μεγαλυτέρων κέντρων ψυχολογικῆς ἐρεύνης ἐν τῷ
κόσμῳ, ἐξ ἐρευνῶν, ἐπαναλαμβάνω, ἐπὶ εὐρυτάτου πεδίου πρὸς
σύγκρισιν τῶν πιστευόντων ατόμων, ὡς πρὸς τὰ πνευματικά, συναι-
σθηματικά καὶ φυσιολογικά των χαρακτηριστικά, εὐρέθη ὅτι : δὲν
ὕφίσταται ζήτημα ὡς πρὸς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὰς ἐπὶ μέρος νοη-
τικὰς λειτουργίας ἀμφοτέρων τῶν ομάδων. Οἱ ἀπορρίπτοντες τὴν
θρησκευτικὴν πίστιν ἐλάχιστα ἀπεῖχον συγκρινόμενοι ὡς πρὸς τὸν
μέσον ὄρον τῆς εὐφυΐας των πρὸς τοὺς θρησκευομένους.

Οὐδεμία ἐπίσης διαφορὰ εὐρέθη ὡς πρὸς τὴν σωματικὴν ἰσχὺν
τῶν θρησκευομένων ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς μὴ θρησκευομένους.

Αἱ σπουδαῖαι διαφοραί, αἱ ὅποια μεταξὺ τῶν ἄκρων τούτων
ομάδων εὐρέθησαν, ἦσαν κυρίως συναισθηματικῆς μορφῆς, τῶν πι-
στευόντων, τῶν συντηρητικῶν δηλαδή, παρουσιαζόντων ὡς πρὸς
τὴν ἔντασιν τοῦ θρησκευτικοῦ των συναισθήματος τρεῖς φορές
ἰσχυροτέρας τὰς συναισθηματικὰς των ἐκδηλώσεις, ἐν συγκρίσει

1. Ἐλλειψίς μεγάλη καὶ αἰτία τῆς παρατηρουμένης μεταξὺ τῆς ση-
μερινῆς νεότητος ἐκλύσεως τῶν ἠθῶν ἐν Ἀμερικῇ, δι' ἣν ὁ πολὺς Fosdick,
κρούων τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ζητεῖ τὴν συνεργασίαν τῶν Ἰουδαίων, κα-
θολικῶν καὶ προτεσταντῶν, πρὸς ἐπάνοδον τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων εἰς
τὰ σχολεῖα.

πρὸς τοὺς προοδευτικοὺς λεγομένους ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν πλανωμένους.

6. Οὐχὶ διαφερόμενα πρὸς τὰ πορίσματα ταῦτα παρουσιάζονται καὶ παρόμοια πορίσματα βραδύτερον, τὸ 1934 ἐκ διεξαχθεισῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Σικάγου ἐρευνῶν ὑπὸ τοῦ Carlson καὶ κατὰ τὸ 1931 ὑπὸ τῶν Katz καὶ Allport, ἐν σχέσει πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἀντίληψιν ἀνηκόντων καὶ μὴ ἀνηκόντων εἰς ἐκκλησίας ἢ θρησκευτικὰς ἐνώσεις, σπουδαστῶν. Κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἡ θρησκεία τῶν ἀσθενῶν μόνον πνευμάτων καταφύγιον, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τῶν κεκοσμημένων δι' ὀξείας νοήσεως καὶ πλουσίας καρδίας ἀτόμων, ἅτινα φύσει καὶ ἔπειτα μαθήσει τὴν ἀγάπην, ἐφ' ἧς κατ' ἐξοχὴν ἡ θρησκεία τοῦ Ναζαραίου ἐστηρίχθη, ἐν τῇ πράξει πρὸς τοὺς πλησίον αὐτῶν ἐπιδεικνύουσι.

7. Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἄς ἴδωμεν, πρῶτον, τί περὶ θρησκευτικότητος, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐρευνῶν καὶ παρατηρήσεών του, διδάσκει ἄλλος διάσημος ψυχολόγος, ὁ γνωστὸς τῆς ἀναλυτικῆς ψυχολογίας ἡγέτης, ὁ Jung.

Τῆς θρησκευτικότητος αἱ ρίζαι, κατὰ τὸν Jung, εἶναι ἐξ ἴσου ἀρχικαί, ὡς αἱ τῶν ὀρμεφύτων, ἡ δ' ἀπώθησις αὐτῆς παράγει νευρώσεις καὶ ψυχώσεις. Πλεῖσταί τῶν νευρώσεων, τῶν ἐνηλίκων πρὸ παντός, αἰτίαν ἔχουσι τὴν ἀπώθησιν τῆς θρησκευτικότητος καὶ οὐχὶ τῆς γενετησίου ὀρμῆς, ὡς ὁ Freud, ὁ ἰδρυτὴς τῆς ψυχανάλυσεως διεκήρυξεν, ἢ τὴν τῆς ἐπιβολῆς, ὡς ὁ Adler, ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἀτομικῆς καλουμένης ψυχολογίας πρεσβεύει.

«Ἐκ πάντων τῶν ἀσθενῶν μου, λέγει ὁ Jung, οὐδὲ εἰς ὑπάρχει, τοῦ ὁποίου τὸ κύριον, τὸ τελικὸν πρόβλημα γὰρ μὴ εἶναι τὸ τῆς θρησκευτικότητος, τὸ τῆς περὶ τοῦ Θεοῦ δηλαδὴ ἀντιλήψεως θεραπεύονται δ' οὗτοι εὐθὺς ὡς ἀποκτήσωσι τὴν θρησκευτικότητα αὐτῶν».

8. Ἄλλος ἐπιστῆμων ψυχίατρος καὶ ψυχολόγος, διευθυντῆς νοσοκομείου ἐν Ὁξφόρδῃ, ὁ J. H. Hadfield ἀπὸ τοῦ 1924 εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον αὐτοῦ The psychology of Power, ἀφ' οὗ κατέδειξεν ὅτι ἡ πηγὴ τῆς ἐνεργείας, ὡς εἶδος ὀρμεμφύτου, ὡς κύμα ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἐκ κληρονομικότητος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν

διοχετευόμενον, εἶναι τι ἔμφυτον, ρέον εἰς τοὺς ὑγιεῖς καὶ ἀναστομούμενον ἢ παλινδρομοῦν, ὡς ἄμπωτις, εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, ὡς ὁμοίως περίπου καὶ ὁ Jauet καὶ ὁ Bergson καὶ ὁ ἀνωτέρω Jung ἐδίδαξαν, ὁ Hadfield οὗτος, εἰς τοιαῦτα συμπεράσματα καταλήγει : «Ὁμιλῶν ὡς ἐρευνητῆς τῆς ψυχοθεραπευτικῆς, ἣτις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν συσχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὴν θεολογίαν, ἐπέισθην ἀκραδάντως ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι μίαν τῶν πολυτιμωτέρων καὶ ἰσχυροτέρων ἐπιδράσεων πρὸς παραγωγὴν τῆς τόσο ἀναγκαίας ἁρμονίας καὶ εἰρήνης τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης ἐκείνης τῆς ψυχῆς, ἣτις εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς παροχὴν ὑγείας καὶ δυνάμεως εἰς μέγαν ἀριθμὸν πασχόντων ἀνθρώπων.

Εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐπεχείρησα γὰρ θεραπεύσω γευρασθενεῖς τινὰς δι' ὑποβολῆς εἰς αὐτοὺς ἡσυχίας καὶ αὐτοπεπιθίσεως, πλὴν ματαίως, μέχρις ὅτου συνέδεσα τὴν ὑποβολὴν ταύτην πρὸς τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν».

9. Ἄλλος εἰδικὸς εἰς πνευματικὰς νόσους Ἕλληνας ἐπιστήμων τοῦ Edinburg, ὁ Dr Clauton, λέγει : «Τὸ γὰρ ὁμιλῆ τις περὶ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ πνεύματος χωρὶς γὰρ λαμβάνη ὑπ' ὄψιν τὸ θρησκευτικὸν ἔνστικτον καὶ τὰς ἐπιδράσεις αὐτοῦ, εἶναι ὡς γὰρ ἀπορρίπτῃ ἓνα τῶν ἰσχυροτέρων παραγόντων τῆς ὑγιεινῆς ταύτης.

Ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐναρμονίζει τὰ παθήματα τῆς ψυχῆς πρὸς ἓνα ἐμπνέοντα καὶ ἐξυψώνοντα σκοπὸν, ἐξ οὗ πᾶν σύμπλεγμα ψυχικὸν διαλύεται καὶ ἐλευθερώνει, ἀντὶ γὰρ δεσμεύῃ, τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου.»

10. Ἄλλ' ἰδοὺ, τέλος, καὶ ἄλλη συνολικὴ μαρτυρία καὶ σχετικὴ εἰρηνικὴ ἐπανάστασις ἐν Γερμανίᾳ, ἣτις ἀπὸ τοῦ 1927 ἐσημειώθη, ἵνα εἰς τὰς ξένας μόνον περιορισθῶμεν, χωρὶς γὰρ θελήσωμεν ἐνταῦθα σήμερον γὰρ ἐκταθῶμεν καὶ ἐπὶ τῶν σχετικῶν ἐν τῷ ψυχολογικῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου εὐρημάτων, κατ' ἐξοχὴν ἐνισχυτικῶν τῶν ἀνωτέρω πορισμάτων. Ὁγδοήκοντα καὶ τρεῖς νευρολόγοι ψυχίατροι Γερμανοί, ὡς ἀναγινώσκωμεν εἰς τὸ Psychiatische-Neurologische Wochenschrift, πρὸ τοῦ Μεγάλου Πολέμου, ἐξέδωκαν ἀνακοινωθέν, ἐν ᾧ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὰ ἐξῆς διεκήρυξαν. «Ἡμεῖς οἱ κάτωθι νευρολόγοι καὶ φρενολόγοι ἰατροὶ ἀποτρέπομεν ὀλοφύχως καὶ κατεπειγόντως οἱ

ανδρήποτε χαλάρωσιν εἰς τὰς καρδίας τῆς νεολαίας ἡμῶν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἢ οἰανδήποτε ἀδιαφορίαν τῆς πίστεως ταύτης, ἣτις εἶναι ἡ ἀγκυρα εἰς τὴν σύγχρονον καταιγίδα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς».

Συγκεφαλαιουντες παρατηροῦμεν ὅτι τὰ πορίσματα τῶν συγχρόνων ψυχολογικῶν ἐρευνῶν ἀποκαλύπτουσι πειστικώτατα τὴν ἀνάγκην τῆς θυσίας ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐγωῖσμοῦ τοῦ πρὸς ἐπιτυχίαν ἐν τῇ ζωῇ. Ὁ ἄνθρωπος φύσει εἶναι ἐγωῖστής, ἀκολουθῶν ἀμέσως τὰς ὁρμὰς του.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη διαγωγὴ ἄγει εἰς τὸν «ἐσωτροπισμόν», τὴν συναισθηματικὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν δυσπροσαρμοσίαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τέλος εἰς τὴν δυστυχίαν.

Καὶ ἰδοὺ ἡ θρησκευτικὴ πίστις, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἡμέρας ταύτας τῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν καὶ τῆς ἀνταρσίας κατὰ πάσης ἀνεγνωρισμένης τάξεως καὶ ἱεραρχίας, ἡ μόνη ἐνοποιὸς δύναμις, ἣτις δύναται νὰ βοηθῆ εἰς τὴν λύσιν τῶν μεγάλων τούτων τῆς σήμερον προβλημάτων καὶ συγκρουομένων συμφερόντων μεταξὺ ἀτόμων, ομάδων καὶ ἐθνῶν.

Ἰδοὺ ὁ θρησκευτικὴ πίστις, καὶ δὴ ἡ Χριστιανικὴ, ἡ πίστις εἰς Ὅν ὑψηλότερον τοῦ ἀτόμου, ἡ πίστις εἰς ὠρισμένον σκοπὸν καὶ ἰδανικὸν ἐκτὸς αὐτοῦ, ὑπερνικᾷ τὰς ἐγωῖστικὰς φύσει τάσεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀπελευθερῶνει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν του πνευματικῶν καὶ συναισθηματικῶν συγκρούσεων καὶ ἀντιθέσεων, ἐναρμονίζει τὰ παθήματα τῆς ψυχῆς πρὸς ἓνα ἐμπνέοντα καὶ ἐξυψώνοντα σκοπὸν, σφίζει αὐτὸν καὶ καθοδηγεῖ εἰς προσηρμοσμένην καὶ εὐτυχεστέραν ζωὴν.

Ψυχολογικῶς καὶ ὑπὸ πᾶσαν δυνατὴν ἄλλην ἐποψίν, ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη νὰ πιστεύῃ καὶ δρᾷ ἀναλόγως τῆς πίστεως αὐτοῦ. Ἡ ἀγνώσῃα καὶ ἡ ἀβεβαιότης εἶναι πνευματικὴ ἀσθένεια, ἄγουσα εἰς ἀπόγνωσιν καὶ δυστυχίαν, οὐδαμῶς δυναμένη νὰ συγκριθῆ πρὸς οἰανδήποτε πίστιν, ἔστω καὶ χιμαιρικὴν, πολὺ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, τὰς οὐσιώδεις λεπτομερείας τῆς ὁποίας οὐδεμίᾳ ἐπιστήμῃ δύναται ν' ἀναιρέσῃ.

Ὁ πιστεύων ἄνθρωπος αἶρει τὰς ἐσωτερικὰς ἀντιθέσεις, εὐρίσκει διαρκῆ καὶ μόνιμον ἱκανοποίησιν τῶν βαθυτέρων του πόθων

καὶ τῶν ἐνδομύχων τοῦ ἀνησυχιῶν καὶ ἀσφαλῆ λύσιν τῶν βασανιζόντων αὐτὸν προβλημάτων ἀπὸ τῆς παιδικῆς τοῦ ἡλικίας, μάλιστα δὲ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς.

Ἐξ ἄλλου παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἀπολεσθεῖσα δύναμις τῆς ἐκκλησίας, διὰ τὴν ὁποῖαν ἡμεῖς οἱ λαϊκοὶ εἴμεθα περισσότερο ὑπεύθυνοι, ἢ οἱ κληρικοί, ἡ δύναμις τῆς ἐκκλησίας, ἦν αὕτη ἀρύεται ἐκ τῆς πίστεως, ἣτις «σφίζει τὸν κάμνοντα», ἐπανευρέθη, ἀλλ' εἰς διάφορον πεδῖον ἐρεύνης καὶ κατεύθυνσιν, τὴν κατεύθυνσιν τῆς συγχρόνου ψυχολογικῆς ἐρεύνης.

Ὁ ψυχολόγος θεραπευτής, ὅστις εἶναι ἰατρὸς τῶν ψυχῶν, ἠναγκάσθη γὰρ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνάγκην τῶν πρακτικῶν ἀρχῶν τῆς θρησκείας, μάλιστα δὲ τῆς Χριστιανικῆς.

Δὲν ἐπιχειρῶ, φίλε ἀναγνώστα, γὰρ κάμω ἀπολογητικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τοῦ ἐπιστήμοτος ἔργον εἶναι ἡ σπουδὴ τῶν νόμων τῆς πραγματικότητος, ὡς οὗτοι ἀποκαλύπτονται, μάλιστα, ἐξ ἀντικειμενικῆς ἐρεύνης ἐπὶ μαθηματικῶν δεδομένων στηριζομένης καὶ μὴ ἐπιδεχομένης ἀμφισβήτησιν. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεχείρησα εὐχαρίστως ἐν προκειμένῳ, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ ψυχολογία ἔχει διανοίξει ὁδοὺς συγκοινωνίας πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀγνώστους πρότερον, ἐφ' ὅσον ἔχει καταδείξει ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχουσι πηγαὶ δυνάμεως, αἵτινες κατευθυνόμεναι πρὸς εὐγενεστέρους σκοποὺς ἀπελευθεροῦσι τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐκ τῶν ψυχικῶν παθημάτων, τῶν ἀνησυχιῶν, τῶν ἀγχῶν, τοῦ ψυχικοῦ καμάτου, τοῦ φθείρουτος τὸν βίον καὶ ἀποδίδουσιν ἡμᾶς εἰς βίον πλήρη δράσεως, ἰσχύος καὶ εὐτυχίας, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ ψυχολογία ἤδη ἔχει ἀναπτύξει δεσμούς, οἵτινες δύνανται γὰρ καταστήσωσι δυνατὴν τὴν γεφύρωσιν τοῦ χάσματος μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης, μεταξὺ γνώσεως θετικῆς καὶ ἐπεκτάσεως αὐτῆς διὰ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως τῆς πίστεως ἣν ἡ ἐφηρμοσμένη σήμερον ψυχολογία ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποκαλύπτει, οὐχὶ «ὡς ἐλπίζομένων μόνον ὑπόστασιν καὶ ὡς πραγμάτων ἔλεγχον οὐ βλεπομένων», ἀλλ' ὡς ναυτικὴν πυξίδα καὶ ἄγκυραν σωτηρίας, ἣν θαυμασίως πρὸ 20 περίπου αἰώνων ὁ παραδόξων ἔργων ποιητής, κατὰ τὸν Ἰώσιπον, ἐτεχνούργησεν εἰς τὰ ὠραῖα ἀκρογιαλῖα τῆς λίμνης Γαλιλαίας, τῆς πίστεως, ἣν, κατὰ

τὸν ψάλμωδόν, κατέχοντες καὶ διὰ τοῦτο ἀγαλλόμενοι, δυνάμεθα οἱ μὲν ἀσθενοῦντες γὰρ θεραπευώμεθα, οἱ δὲ σοφίας καὶ ἀληθείας διψῶντες γὰρ χωρῶμεν πέραν τῆς ἐπιστήμης, γὰρ πλέωμεν μετ' εὐφροσύνης καὶ ἱκανοποιήσεως πρὸς τοὺς ἀνεξερευνητοὺς λιμένας τῆς ἀκυμάντου γαλήνης, τῆς αἰωνίας Ἀνατολῆς Ἀνατολῶν.

Καὶ εἶναι πλέον καιρὸς !

Ζῶμεν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν παμμέγιστα ἐρωτηματικὰ καὶ προβλήματα περιβάλλουσιν ἄτομα καὶ ἔθνη. Ζῶμεν εἰς ἡμέρας ἐνάρξεως σχεδὸν τῆς πάλης μεταξὺ δύο ἄκρως ἀντιθέτων κόσμων καὶ ιδεολογιῶν. Μέγισται καὶ περισσότεραι ἢ ἄλλοτε, κοινωνικαί, πολιτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ μεταβολαὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐπιτελοῦνται, βαθμιαίως μὲν καὶ ἐξελικτικῶς εἰς πᾶν ἔθνος, ἐπάγαστατικῶς δὲ καὶ ριζοσπαστικῶς εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ τοὺς δορυφόρους αὐτῆς. Μεταβολαὶ τόσοι βαθεῖαι καὶ ἀπροσδόκητοι, ὥστε ἡ συνέχεια τούτων παρὰ τῶν μὲν γὰρ θεωρῆται ὡς ἔναρξις τῆς κρίσεως τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν, ὡς διάνοιξις κοινωνικοῦ χάους καὶ ἐπάνοδος εἰς αἰῶνας σκότους, παρὰ τῶν δέ, ὡς ἀνατολὴ εὐτυχεστέρων διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἡμερῶν, ὡς προμήνυμα νέας, δικαιοτέρας, τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ.

Τὰ προβλήματα αὐτά, πᾶς Ἕλληνα, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ σημερινοὶ ἢ αὐριανοὶ ταγοὶ καὶ ὁδηγοὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ὀφείλου γὰρ ἐξετάσασιν καὶ ἐρευνησασιν ἀπροκαταλήπτως καὶ ἐλευθέρως, λαμβάνοντες ἐγκαίρως τὴν ὀρθὴν θέσιν ἀπέναντι αὐτῶν.

Ἐπισθεὶν τῶν προβλημάτων τούτων, ποῦ ἐπιτακτικὴν σήμερον τὴν λύσιν των ἀπαιτοῦν, ὑπάρχει τὸ αἰώνιον δίλημμα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ; Εἶναι ἐπαρκῆς ἡ γνῶσις ; ἡ ἐπιστήμη ; ὁ θετικισμὸς ; ἡ ἀκόμη καὶ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν ; ἢ εἶναι ἀνάγκη τῆς ἀνωτέρω λεχθείσης ναυτικῆς πυξίδος καὶ τοῦ ἄστρου τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, πρὸς ἀνοδὸν εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, πρὸς διείσδυσιν εἰς τὰ σκοτεινὰ μυστήρια τῆς ζωῆς καὶ λύσιν τῶν ἀπειλητικῶς περιβαλλόντων ἡμᾶς προβλημάτων ;

Εἰς τὴν λύσιν τοῦ διλήματος τούτου ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ διανοοῦμενοι ἄνθρωποι καὶ τὰ διάφορα ἔθνη ἠσχολήθησαν καὶ ἐπεχείρησαν διὰ πρακτικῶν μέσων γὰρ ἐξασφαλίσασιν ἰδανικὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἰδανικὴν ἐν δικαιοσύνῃ διακυβέρνησιν,

ρυθμίζοντα οὕτως ἢ ἄλλως τὰ ὑλικά καὶ πνευματικά ἀγαθὰ, μάλιστα δὲ τὸν πλοῦτον, οὕτινος κατὰ τὸν Σόλωνα. «οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται». Μάρτυρες καὶ τὸ θεοκρατικὸν κοινωνικὸν σύστημα τῶν Ἰουδαίων, τὸ συνδυάσαν διὰ τῶν προφητῶν εἰς ἓν, θρησκείαν, πολιτείαν, κοινωνίαν· καὶ ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία, ἡ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ καὶ τὴν βουλήν ἐγκαθιδρύσασα καὶ δικαιώματα ἰσοτιμίας εἰς τοὺς ἐλευθέρους πολίτας παρασχούσα· καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία, ἣτις καίτοι δεσποτικά κατ' οὐσίαν μέσα μετεχειρίσθη πρὸς κοινωνικὴν διακυβέρνησιν, ἐπεζητήσῃ καὶ αὕτη τὴν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων τῶν λαῶν τῆς, παρασχούσα εἰς πάντας δικαίαν συμμετοχὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Μάρτυρες ἐπίσης καὶ τῶν φιλοσόφων τὰ κοινωνικά συστήματα καὶ αἱ οὐτοπίαι, τοῦ Πλάτωνος ἡ Πολιτεία, τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου ἡ De Civitate Dei πραγματεία τοῦ Καμπανέλλα ἡ Πολιτεία τοῦ Ἡλίου, τοῦ Moore ἡ «οὐτοπία», τοῦ Βάκωνος ἡ Ἀτλαντὶς καὶ τὰ σημερινὰ κοινωνιοκρατικὰ οἰκονομικὰ συστήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ὅπισθεν τῶν συστημάτων καὶ οὐτοπιῶν τούτων, ἡ ἐμφάνισις τῶν ὁποίων καὶ τὸ εὐρὸν διαφέρον δὲν εἶναι ἢ ἀνταπόκρισις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας πρὸς προαγωγὴν τοῦ κόσμου εἰς κόσμον, ἔνθα θὰ βασιλεύῃ περισσοτέρα ἐλευθερία, περισσοτέρα ἰσότης, δικαιοσύνη καὶ ἀδελφότης, κρύπτεται τὸ δίλημμα τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ τῆς ἀντιλήψεως ἀφ' ἑνός : τοῦ ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πίστις, ἡ ἀγάπη, ὁ οἶκτος, ἡ καρδία, εἶναι προσόντα τῶν ἀσθενῶν πνευμάτων, τοῦ ὅτι ἡ θρησκεία γενικῶς εἶναι τὸ ὄπιον καὶ ἡ μορφίνη, ἡ ἀποκοιμίζουσα τοὺς πιστοὺς καὶ δηλητηριάζουσα τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, τοῦ ὅτι ἡ ἀγύψωσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὑπεράνθρωπον ἐπιτρέπεται δι' ἐπικρατήσεως, ἔστω, καὶ ἂν πατήσῃ τις ἐπὶ ἐρειπίων καὶ πτωμάτων, τοῦ ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ πνεύματος, τοῦ Θεοῦ, εἶναι δημιουργήματα τοῦ φόβου, τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως, τοῦ ὅτι πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀξίαν ἐγκεῖται ἐν τῇ ὕλῃ, τοῦ ὅτι ἡ ζωὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ λίκνον καὶ παύεται εἰς τὸν τάφον, καὶ τῆς ἐκλογῆς ἀφ' ἑτέρου, μεταξὺ τῆς ἀντιλήψεως : τοῦ ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πίστις, μάλιστα δ' ἡ χριστιανικὴ, εἶναι τὸ σωσίδιον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὅτι ὑπὲρ τὰ γήϊνα καὶ τὰ ὑλικά, ἀξίαν ἔχει ὁ

πνευματικός κόσμος, τοῦ ὅτι πρὸ τῆς γεγνήσεως καὶ μετὰ τὸν τάφον ὑπάρχει ζωὴ, τοῦ ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις εἶναι ἡ γέφυρα ἢ μετὰγουσα ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανόν, ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὸ φῶς τῶν φώτων, εἰς τὴν Ἑδὲμ τῆς Ἀληθείας, εἶναι μέσον πραγματώσεως ποτὲ ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας.

Εἰς τὴν λύσιν τοῦ διλήμματος τούτου, ἂν καὶ ἡ σύγχρονος ἐφηρμοσμένη ψυχολογία συνέβαλεν, ἂν τὰ ἀνωτέρω πορίσματα αὐτῆς ἔρριψαν ἔστω καὶ ἀμυδρὸν φῶς εἰς τὸ σωσίδιον τῆς ζωῆς, τὴν πίστιν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς ἀγάπης, ὄχι βεβαίως τῆς ἀγάπης τοῦ σοφοῦ τῆς Κίνας, τοῦ Μέτσι, τῆς θεωρητικῆς ἐπιεικείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰ ἄλλα τῆς κοινωνίας μέλη, ὄχι τῆς ἀγάπης τοῦ Κομφουκίου, τοῦ κηρύσσοντος ὅτι ὁ τέλειος ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἀγαπῶν καὶ μισῶν τὸν πλησίον του ὡς αὐτῷ ἑκάστοτε δοκεῖ, ὄχι τῆς ἀγάπης τῆς ἐγωϊστικῆς τοῦ Βούδδα καὶ τῶν Αἰγυπτίων, ὄχι τῆς ἀγάπης τοῦ Ζαρατούστρα πρὸς ὁμοπίστους μόνον καὶ ὁμοεθνεῖς, οὐδὲ τῆς ἀγάπης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τῆς κηρυσσοῦσης ὅτι εἶναι ἀνανδρον καὶ δουλοπρεπὲς νὰ μὴ ἀντιδρᾷ τις κατὰ τῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, ἢ νὰ μὴ προλαμβάνῃ εἰς τὴν κακοποίησιν τοὺς ἐχθροὺς του, ἀλλὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον, ἐχθροῦ τε καὶ φίλου, τῆς ἀγάπης ἣτις «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς».

Ἄν τέλος καὶ τὰ πορίσματα τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης ἄγωσιν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ρήματος τοῦ Ναζωραίου : «ἐγὼ εἰμι ἡ Ὁδὸς καὶ ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Ζωή», ἂν ταῦτα ἔχωνται ἀληθείας τινός, τότε καὶ τὸ συμπέρασμα καὶ ἡ ἀπόφασις, εἰς ἣν, ἐν ὄψει μάλιστα τῶν ἀπειλητικῶν προβλημάτων τῆς σήμερον, πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος καταλήγει, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἢ, ἢ κατηγορικὴ προσταγή :

ΟΠΙΣΩ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΙΑΝ !!

Δὲν εἶναι τοῦτο, φίλε ἀναγνώστα, ὄχι ! δὲν εἶναι ὀπισθοδρομήσις, ὅταν 85 ἐκ τῶν σημερινῶν Γάλλων κορυφαίων σοφῶν πάσης εἰδικότητος ἀποφαίνονται ὅτι οὐδεμία σύγκρουσις, οὐδεμία ἀντίφασις, ὑπάρχει μετὰξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. Δὲν εἶναι ὀπισθοδρομήσις, ὅταν 70 ἐπιστημονικαὶ κορυφαί, εἰς ὅλον τὸν κόσμον βραβευθεῖσαι διὰ τοῦ βραβείου Νόμπελ, Ἀκαδημαϊκοὶ ἢ Καθηγηταὶ Παγεπιστημίων, περὶ τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων στρέφε-

ται σήμερον ἢ ἐπιστήμη, τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατευομένου ἐπιστημονικοῦ χριστιανισμοῦ.

Δὲν εἶναι ὀπισθοδρόμησις, ὅταν οἱ μεγαλοφυέστεροι τῶν ἀνδρῶν τοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τοῦ Milikan καὶ Einstein δογματίζουσι ἀντιθέτως πρὸς τὰς δοξασίας τῶν ὕλιστῶν.

Ἔστι ! Δὲν εἶναι τοῦτο ὀπισθοδρόμησις, ἀλλ' εἶναι πρόοδος καὶ προαναταλισμὸς πρὸς τὸ Φῶς καὶ τὴν Ἀλήθειαν, εἶναι ἀνάγκη πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν αἰωνίων ἠθικῶν ἀξιών, δι' ὧν μεγαλουργοῦσι τὰ ἔθνη καὶ ἀρετῶσι οἱ λαοί.

* * *

Ἐκ τοῦ συμπεράσματος τούτου καὶ τῆς ἀποφάσεως ἡμῶν καθήκοντα εἰς ἡμᾶς γεννῶνται, καθήκοντα ἐπιτακτικὰ ἄμεσον ἐκτέλεσιν ἀπαιτοῦντα, καθήκοντα πρὸς διακήρυξιν ὑπὸ πάντων «ἄσσοι πιστοί» τῆς πίστεως ἡμῶν ταύτης πρὸς ὅσον τὸ δυνατόν εὐρυτέρους ὀρίζοντας, εἰς ἡμέρας μάλιστα ἐπιχειρουμένης βιαίας ἀνατροπῆς τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὸν συγκροτημάτων καὶ δορυφόρων του.

Ἀναμφιδόλως τινὲς τῶν ἀπωτάτων σκοπῶν τοῦ κομμουνισμοῦ φαίνονται, κατὰ θεωρίαν βεβαίως, ἀξιοὶ προσοχῆς, διότι παρουσιάζονται ὡς χριστιανικοί. Τὰ κυριαρχοῦντα ὅμως εἰς αὐτὸν ἰδανικὰ τοῦ ὕλισμοῦ, ὁ δογματικὸς ἀθεϊσμός, τὸ μῖσος καὶ ἡ ἐχθρότης, ποὺ κηρύττει μεταξὺ τῶν τάξεων τῆς κοινωνίας καὶ πλὴν πολλῶν ἄλλων, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ πραγματευόμεθα, αἱ βίαιαι διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου μέθοδοι ἐπιτυχίας ἀβεβαίων ἐν τῷ μέλλοντι σκοπῶν, τὰ ἀνήκουστα μέσα καὶ ἀποτρόπαια ἐγκλήματα κατὰ παντὸς ἀντιθέτου γνώμης, καθιστῶσι τὸν κομμουνισμὸν ἀνευ ἀντιρρήσεως καὶ δισταγμοῦ ἀπεχθῆ καὶ ἀποτρόπαιον εἰς πᾶσαν χριστιανικὴν καρδίαν.

Ἔστι ! Δὲν πιστεύομεν ὅτι ἡ Ἐρησκέα εἶναι ὅτιον τοῦ λαοῦ· δὲν πιστεύομεν ὅτι εἶναι ἡ Ἐρησκέα παθολογικὸν κοινωνικὸν φαινόμενον, δημιούργημα τῆς ὑποκρισίας τῶν λειτουργῶν αὐτῆς.

Ἔστι ! Δὲν πιστεύομεν, ἀλλ' ἀπορρίπτομεν περιφρονητικῶς τὸ

μέγα ψεῦδος τῆς παντοκρατορίας τοῦ παχυλοῦ καὶ ἐώλου πλέον δι' ἡμᾶς ὕλισμοῦ.

Ἄοχι! Δὲν πιστεύομεν, ὅτι ἡ ἀθρησκεία καὶ ἡ ἀθεΐα, τὸ γέννημα καὶ θρέμμα τοῦτο τοῦ φιλοσοφικοῦ ὕλισμοῦ, εἶναι τὸ μέσον κατὰ τοὺς αὐτοθαυμαζομένους, καὶ αὐτοκηρυττομένους ὡς δῆθεν συγχρονισμένους, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ ἀναδημιουργίας τοῦ ἀνθρωπίου γένους, ἀλλ' εἶναι ἡ θρησκευτικὴ πίστις, μάλιστα δὲ καὶ κάλλιστα ἡ Χριστιανικὴ, δι' ἧς ἤθλησε καὶ ἐθαυματούργησεν ὁ Ἑλληνισμός, ἡ θρησκευτικὴ πίστις, ἡ διεισδύουσα εἰς τὰ ἄδυτα τῶν ἀδύτων καὶ μετὰγουσα ἀπὸ τοῦ ἐπιγείου κόσμου εἰς τὸν ἀόρατον, ἡ ἀγκυρα αὕτη τῆς ἐλπίδος καὶ εὐτυχίας, ἡ πίστις ἰδίᾳ τῆς θρησκείας ἐκείνης, τῆς διακηρυττούσης τὸ «ὁ ἔχων δύο χιτῶνας δότω τὸν ἕτερον τῷ μὴ ἔχοντι», ἐκείνης ἣτις καταδικάζει τὸν ἄνθρωπον, τὸν μὴ χρησιμοποιοῦντα ἐπωφελῶς ὑπὲρ τῶν ἄλλων τὸ δωρηθὲν αὐτῷ τάλαντον. Ἐκείνης, ἣτις διακηρύττει τὴν ὀργάνωσιν τῆς Κοινωνίας κατὰ τὸ ἕκαστος καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ «ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω».

Ἄοχι! δὲν πιστεύομεν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκογενείας, ἡ συνοχὴ τῆς ὁποίας μετὰ τοῦ καὶ πειραματικῶς ἀποδειχθέντος φιλοτίμου τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ ὠραιότερου τῶν συναισθημάτων, τῆς εὐγνωμοσύνης, ἀποτελεῖ τὴν ἀδαμάντινον τριάδα, ἰδίον πρόνομιον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἄοχι! Δὲν πιστεύομεν εἰς τὴν προσάρτησιν τῆς Ἑλλάδος, ἔθνους ἱστορικὴν ἔχοντος ἀποστολὴν καὶ προορισμὸν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ὑψηλότερον, εἰς τὴν τυραννικὴν μειοψηφίαν τῶν Ρωσικῶν Σοβιέτ.

Ἄοχι! Δὲν πιστεύομεν εἰς τὴν δι' ἐπαναστατικῶν μέσων διάβασιν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τὸν ὀδοστρωτήρα τοῦ προλεταριάτου, ἀλλ' εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ ἐνεργητικῶς ἐξελικτικὴν ταύτης ἀνύψωσιν, ἣν τὰ πλεῖστα τῶν σωφρονούτων ἔθνων ἐπιχειροῦσι καὶ ἐν τῇ πράξει ἀγωνίζονται σήμερον νὰ ἐπιτύχωσι.

Πιστεύομεν ὅτι εἴμεθα οἱ κληρονόμοι πάντων τῶν θανόντων,

οἱ σύντροφοί πάντων τῶν ζώντων, οἱ ἐπιμεληταὶ πάντων ὅσοι θὰ γενηθοῦν.

Πιστεύομεν ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν πρὸς τὰς χιλιάδας τῶν γενεῶν, αἷτινες βαθμηδὸν συνετέλεσαν νὰ γίνωμεν ὅ,τι εἴμεθα, ἔχομεν τὴν ὑποχρέωσιν καὶ ἡμεῖς νὰ τελειοποιήσωμεν καὶ ἡμᾶς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς κοινωνίαν.

Διὰ τοῦτο πιστεύομεν εἰς τὴν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν καὶ δὲν ὑποτιμῶμεν τὴν ἀξίαν αὐτῆς. Πλὴν διαβεβαιούμεν κατηγορηματικῶς ὅτι ἡ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις βιαίως ἐπιχειρουμένη δὲν εἶναι μήτε λυσιτελής, μήτε ἐπαρκὴς πρὸς εὐτυχίαν τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους γενικώτερον.

Ἡ κρίσις, ποὺ πάσχει τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶναι τόσον ὕλική, ὅσον πρὸ παντὸς πνευματικῆ. Ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος—καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὅλη—σήμερον ἔχει ἀνάγκην, εἶναι μία πνευματικὴ ἐνίσχυσις ἐκ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐκπορευομένη μία προσήλωσις, εἰς τὰ αἰῶνια ἑλληνικὰ ἰδεώδη, τὴν ὁποίαν καὶ ἡ ἐκπαίδευσις, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, ταχύτατα ἀναδιοργανουμένη καὶ τὰς λαϊκὰς πρὸ παντὸς μάζας προσεγγίζουσα, παρηγοροῦσα, διαφωτίζουσα, καὶ ἐμπνέουσα, ὀφείλει ἐπιτακτικῶς σήμερον νὰ παράσχη.

Πιστεύομεν καὶ ἐπιδοκιμάζομεν μᾶλλον τὴν διὰ τῆς ἠθικῆς ἰσορροπίας ἐπιτυχίαν τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας.

Πιστεύομεν εἰς τὴν φύσει ἀνισότητά τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν ἱκανοτήτων, τὴν ἀνισότητά τῶν ταλάντων, κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ Κυρίου, ὡς πηγὴν ἀμίλλης καὶ ἐπαρκεστέρας δημιουργίας· ἀλλ' ἐπίσης διακηρύττομεν ὅτι τὸ κριτήριον τῆς κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς ἡμῶν προόδου, δὲν εἶνε ἡ ἐπαύξεισις τοῦ πλοῦτου τῶν ὀλίγων, ἀλλ' εἶνε ἰσότης τῶν εὐκαιριῶν δι' ὅλους πρὸς πάλιν εἰς πᾶν πεδίον δράσεως.

Πιστεύομεν εἰς τὴν βαθμιαίαν κοινωνικὴν διακυβέρνησιν τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν τῆς χώρας, μὴ φοβούμενοι δὲ καθόλου τὴν τοιαύτην μεταβολὴν ἀρνούμεθα νὰ ἐπιστρέ-

πρωμεν εἰς τὴν ἀναρχίαν τοῦ ἐγωϊστικοῦ ἐκείνου ἀτομισμοῦ, τοῦ ἐκμεταλλενομένου καὶ ἀποστεροῦντος ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ζωῆς τὰς ἐργαζομένας μάζας.

Ἐπιδοκιμάζομεν δλοψύχως, ναί, τὴν βαθμιαίαν πρὸς τὰ πρόσω χώρησιν, «οὐχὶ κατὰ θεωρίαν μόνον ἀλλὰ κατὰ πράξιν, ὡς ἀπὸ αἰώγων ὁ Χρυσόστομος διεκήρυξε, τὴν Χριστὸν ὑποδεχομένην καὶ θεραπεύουσαν καὶ τοῖς ἔργοις τὸ φίλτρον ἐλέγχουσαν», πρὸς ἀνοικοδόμησιν πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς τάξεως, ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ διδάγματα τῆς σωτηρίου **Χριστιανικῆς Πίστεως**.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

2
1970

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006